

ПОДОЛАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФРАГМЕНТОВАНOSTI КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Анотація

В аналітичній записці розглядаються актуальні питання подолання регіональної фрагментації культурного простору у контексті завдань загальнонаціональної інтеграції українського суспільства. Окреслені ризики наявної та подальшої фрагментації культурного простору. Запропоновані шляхи подолання наявної фрагментації та формування цілісного національно-культурного простору України.

ПОДОЛАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФРАГМЕНТОВАНOSTI КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Культурний простір України - сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллеві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище¹.

Національно-культурний простір України характеризується значними регіональними відмінностями, які зумовлені етнічним та соціальним складом їх населення, впливом низки історичних факторів та прикордонними культурними зв'язками окремих регіонів, а іноді й відвертою культурною експансією країн-сусідів на ці території.

Така регіональна фрагментація національно-культурного простору є значною перешкодою для загальнонаціональних процесів інтеграції українського суспільства.

---

¹ Закон України «Про культуру» [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>

Подолання фрагментації передбачає необхідність забезпечення доступу до національної культури широких верств населення. Натомість в Україні спостерігається, з одного боку, значна регіональна диспропорція у доступі до національної культури (товарів і послуг), а з іншого – ізоляція культурного життя регіонів України за слабкої міжрегіональної культурної взаємодії та комунікації.

Поточний стан культурно-мистецької інфраструктури

Наявність розвинутої культурно-мистецької інфраструктури (далі – КМІ), а саме закладів культури та мистецтва різних форм власності, є обов’язковою умовою забезпечення повноцінного доступу населення країни до національної культури (товарів та послуг). Саме вільний доступ в усіх регіонах до національної культури є умовою реалізації її інтеграційного потенціалу.

Однак в Україні внаслідок занепаду галузевої інфраструктури національна культура (послуги і товари) стає дедалі менш доступною для громадян. З початку військової агресії проти України кризова ситуація з утриманням і розвитком КМІ ускладнюється відсутністю необхідного обсягу державного фінансування.

Нові виклики для збереження і розвитку КМІ несе в собі реформа децентралізації. Так, в рамках реформи утримування закладів культури покладається на органи місцевого самоврядування. Однак, за незалежними експертними оцінками², місцеві бюджети самостійно не спроможні утримати наявну мережу галузі, особливо в сільській місцевості. Однак замість формування нових можливостей культурного розвитку на периферії, розкриття економічного потенціалу культури для регіонального розвитку, спостерігаються спроби закриття низки установ культури радами різних рівнів (керівниками районних, обласних та міських адміністрацій).

---

² Культура в умовах державного курсу на децентралізацію (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2014–2016 рр. [Електронний ресурс] // NPLU. – Режим доступу: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2016/kyrs.pdf

Зокрема, за даними Міністерства культури, під загрозою закриття та знищення опинилось 1200 одиниць закладів культури, що може поглибити кризу доступу до культурного продукту і послуг³. Отже, збереження і розвиток КМІ потребує реорганізації моделі її діяльності та диверсифікації джерел її фінансування.

Окрім того, посилюється регіональна диспропорція забезпечення населення об'єктами культурно-мистецької інфраструктури. Громадяни, залежно від регіону проживання, мають різний рівень забезпечення закладами культури та різні можливості доступу до національної культури (послуг та товарів).

Зокрема, за даними Державного комітету статистики України⁴, за підсумками 2015 р. склалася така ситуація із забезпеченням населення:

клубними закладами – найгірші позиції в Дніпропетровській (5 місць у розрахунку на 100 осіб) та Харківській (7 місць у розрахунку на 100 осіб) областях; відносно краща ситуація – у Хмельницькій (23 місця на 100 осіб) та Вінницькій областях (20 місць на 100 осіб);

театральною інфраструктурою – найгірше становище у Черкаській та Київській областях (по 4 місця на 100 осіб) та Вінницькій області (5 а 100); найкраща ситуація в м. Київ (26) та в Одеській області (23);

музейними закладами – найгірші показники забезпечення населення музейною інфраструктурою у Херсонській області (9); найкраща ситуація в м. Києві як щодо кількості музеїв (107 у 2015 році).

Варто зазначити, що **показники відвідування театрів та музеїв знаходяться у пропорційній залежності від рівня забезпеченості областей культурною інфраструктурою:** де більше театрів та музеїв, там більш поширені практики відповідного культурного дозвілля.

---

³ За оперативними даними Міністерства культури України, оприлюдненими під час роботи Круглого столу «Децентралізація у сфері культури: можливості та виклики» 15.03.2017 року [Електронний ресурс] // МКУ. – Режим доступу: http://kompkd.rada.gov.ua/kompkd/control/uk/publish/article?art_id=56580&cat_id=44731

⁴ Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України» 2015 рік. [Електронний ресурс] // ДКСУ. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Складною залишається ситуація з кінообслуговуванням населення. **Наявна кінопрокатна інфраструктура не відповідає потребам кінообслуговування населення.** Так, відкриття нових кінопрокатних залів здійснюється лише в торгівельно-розважальних комплексах (ТРК) великих міст, тоді як у невеликих населених пунктах та сільській місцевості ситуація набула критичного характеру.

Станом на 2015 рік⁵ з 453 районних центрів (без урахування тимчасово окупованої АР Крим та зони проведення АТО) тільки 76 мають кінотеатри, що працюють. Водночас більшість цих приміщень перебуває у критичному стані не придатному для проведення відповідної діяльності. Внаслідок цього кіномистецтво, і, насамперед, вітчизняна кінопродукція, стає недоступною для масового внутрішнього споживача.

Доступність українського культурного продукту для громадян

Громадяни за межами столиці та обласних центрів фактично позбавлені доступу до вітчизняної книжкової продукції. Протягом останніх років в Україні, попри тенденцію зростання вітчизняного книговидавництва за назвами, наявна тенденція скорочення кількості книг за накладами. Так, за оперативними даними Книжкової палати України⁶, станом на початок березня 2016 р. тираж українською мовою становив 2715,0 тис. примірників, а станом на березень 2017 р. – лише 2506,2 тис. примірників, що становить 92,3 % у порівнянні до минулорічного тиражу.

Фактично зруйнована мережа книгорозповсюдження, особливо критично є ситуація в окремих регіонах (Житомирській, Сумській областях)⁷, а також у невеликих населених пунктах та поселеннях сільського типу. Відсутня система дистрибуції книжкової продукції на

⁵Національна стратегія розвитку кіноіндустрії України на 2015–2020 роки [Електронний ресурс] // ДАУПК. – Режим доступу: dergkino.gov.ua/media/Strategy.doc

⁶Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2017 році [Електронний ресурс] // КПУ. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_.html

⁷Левін К. Більше видань всяких і різних. Дані про все, що видавалося за 25 років [Електронний ресурс] // Texty.. – Режим доступу: <http://texty.org.ua/d/ua-publishing-stats/>

загальнонаціональному рівні. Так, за даними Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів⁸, 80 % виданих в Україні книг залишаються в межах областей свого походження, і лише найбільшим видавництвам вдається розповсюджувати свою продукцію по всій території держави.

Незадовільним є й рівень доступу населення до вітчизняної кіно(відео) продукції, як через малі обсяги їх виробництва, так й через незацікавленість у цьому суб'єктів кінопрокатного ринку. Так, з показаних у 2015 році 595 кіно (відео) фільмів частка іноземних – 535 (85 – російських), натомість українських – 60⁹.

Неефективною є й державна підтримка кінодистрибуції. Так, протягом 2012-2015 років з 88 фільмів, які прийняті Держкіно та здобули статус «Національний», лише 22 фільми передано у фестивальний прокат та 27 – у комерційний¹⁰. Ще 39 фільмів Держкіно не передало ні в комерційний, ні у фестивальний прокат.

Важливим напрямком політики щодо подолання міжрегіональної фрагментарності національного культурного простору має стати **припинення ізоляції культурного життя регіонів України та налагодження тісної взаємодії та комунікації між різними регіонами України.**

Окремі спроби налагодження міжрегіонального культурного діалогу та взаємодії нині здійснюються у вузьких колах мистецької еліти. Зокрема, реалізовані в рамках Культурного форуму «ПогранКульту»¹¹ культурно-мистецькі ініціативи Донкульт (м. Київ, 2014 р., м. Львів, 2015 р.) та ГаліціяКульт (м. Харків, 2016 р.).

Іншим проектом налагодження комунікації між громадянами України через інструменти культури та «популяризацію України в Україні» стала

⁸Гриценко Є. Книжковий ринок: позаду залишаються скептики[Електронний ресурс] // Korydor. – Режим доступу: <http://www.korydor.in.ua/ua/cool-economix/knizhkovij-rinok-pozadu-zalishayut-sya-skeptiki.html>

⁹Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України» 2015 рік. [Електронний ресурс] // ДКСУ. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁰Звіт про результати роботи Державної фінансової інспекції України та її територіальних органів за 2015 рік[Електронний ресурс] // DKRS. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/122325>

¹¹[Електронний ресурс] // Мистецькі надра. – Режим доступу: <https://www.dofa.fund/>

програма «Культурна дипломатія між регіонами України»¹² (ГО Українського кризового медіа-центру, 2015-2016 рр.). Водночас серед основних перешкод реалізації подібних проектів варто перерахувати: незадовільний стан регіональної культурно-мистецької інфраструктури, бюрократичні перепони, брак фінансування, тощо.

Прикладом налагодження міжрегіональних зв'язків є підписання Угоди про співпрацю між Рівненською та Луганською областями¹³, зокрема в гуманітарно-культурній сферах життя. А також – угода між Львівською та Луганською обласними радами, що поширюється і на культурне співробітництво¹⁴.

Однак без системної державної підтримки такі ініціативи матимуть випадковий і локальний характер. Їхня цільова аудиторія є обмеженою, їх не супроводжують інформаційні кампанії в масштабах країни, тому **вони самотужки не можуть суттєво змінити критичний стан міжрегіональних культурних зв'язків.**

Одним з важливих чинників міжрегіональної культурної співпраці є **внутрішня гастрольна діяльність вітчизняних митців.** Однак за роки незалежності така активність **зазнала значного скорочення**, що значною мірою призвело до консервації культурного життя на низовому рівні, а також до занепаду культурно-мистецьких зв'язків між регіонами.

Вітчизняний гастрольно-концертний сектор також характеризується домінуванням іноземних виконавців, тоді як державна підтримка внутрішньої гастрольної діяльності вітчизняних виконавців на території України відсутня. Зокрема, у 2011 р. було скасовано функціонування Спеціального фонду коштів державного та місцевого бюджетів на підтримку вітчизняних гастролерів. Таким чином, було припинено виконання вимоги

¹² <https://www.slideshare.net/maisterniamista/ss-63268120> [Електронний ресурс] // slideshare. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/maisterniamista/ss-63268120>

¹³ Рівненська та Луганська області підписали Меморандум про співпрацю [Електронний ресурс] // КМУ. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249428069&cat_id=244277216

¹⁴ Львівщина та Луганщина уклали угоду про співпрацю [Електронний ресурс] // ЛОР. – Режим доступу: <http://www.oblrada.lviv.ua/news.php?news/824/group/17>

статті 3 закону України «Про державну фінансову підтримку гастрольної діяльності»¹⁵, а також практику ведення обліку гастрольних заходів в Україні.

Відсутнє бюджетне фінансування внутрішніх гастролей за програмою 1801300 «Фінансова підтримка друкованих періодичних видань культурологічного напрямку, газет мовами національних меншин, фінансова підтримка гастрольної діяльності вітчизняних виконавців» Міністерства культури¹⁶. Попри те, що часткову фінансову підтримку вітчизняні колективи можуть отримати за зверненням до конкурсної ради Міністерства культури, однак така форма підтримки має точковий, а не системний характер і стосується лише неприбуткової сфери.

Таким чином, такий механізм надання культурних послуг як гастрольна діяльність, який може посприяти міжрегіональному культурному діалогу та активізації культурного життя регіонів України, залишився без належної державної підтримки.

Серед інших продуктивних механізмів, здатних посприяти міжрегіональному культурно-мистецькому діалогу та доступності культурного життя на регіональному рівні, варто згадати **фестивальний туризм – різновид туризму, метою якого є участь у культурно-мистецькому дійстві чи традиційному святі**. Серед таких, зокрема, варто вказати заходи театрального, кінематографічного, музичного та етнографічного характеру. Розвиток фестивального туризму сприятиме самовираженню регіональної самобутності в національно-культурному житті країни. З іншого боку, фестивальний туризм знайомитиме місцеві громади з багатоманітністю національно-культурного простору, розширюватиме рамки розуміння та прийняття різних проявів нематеріальної культурної спадщини та культурних благ інших регіонів як складових української культури та ідентичності.

---

¹⁵ЗВІТ про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Міністерству культури України на фінансову підтримку національних театрів http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748860/Zvit_5-3.pdf

¹⁶Звіти про використання бюджетних коштів http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244952339

Розвиток фестивального туризму як складової внутрішнього туризму в Україні має значний потенціал розвитку внаслідок переорієнтації продовж останніх років значної частки населення із закордонного відпочинку на внутрішній. Нині важливо використати цей внутрішній попит на туристичні послуги всередині країни для налагодження міжрегіональної взаємодії та діалогу.

Попри те, що в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України»¹⁷ основний акцент ставився на питання в'їзного туризму, було порушено низку проблем, вирішення яких має вагомое значення і для розвитку внутрішнього туризму. Так, повноцінний його розвиток передбачає належну інформаційну, інвестиційну та бюджетну підтримки галузі, а також наявність розвиненої туристичної інфраструктури (готельної, дорожньо-транспортної, тощо).

Сучасні умови розвитку україномовної культурної продукції

Передумовою успішності реалізації загальнонаціональних інтеграційних процесів є забезпечення населення культурно-мистецькими послугами та культурною продукцією державною мовою.

Натомість значні відмінності мовної специфіки культурно-мистецьких послуг та практик, зокрема в театральній сфері, досі простежуються в регіональному розрізі. Так, в Одеській області із 7 театрів – 1 україномовний, 3 російськомовні, 2 – двомовних. Натомість у Львівській області усі 9 театрів – україномовні¹⁸.

На відсутність належного доступу населення до україномовної книжкової продукції впливає орієнтація на російську продукцію ключових

¹⁷Постанова ВРУ Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток туристичної індустрії як інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України»[Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1460-19>

¹⁸ Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України» 2015 рік. [Електронний ресурс] // ДКСУ. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

гравців книгорозповсюджувального ринку¹⁹ та домінуюча присутність російських книготорговельних мереж на території України.

Спостерігається низький рівень та значні регіональні диспропорції забезпечення **бібліотечного фонду за мовним принципом**. Так, в Одеській області українською мовою забезпечено лише 29% від загальної кількості бібліотечного фонду, 66,2 % – російською мовою, Дніпропетровській (30,8 % – українською, 66,2 % – російською мовою,). Діаметрально протилежною є ситуація в західних областях України (наприклад, в Рівненській області 67 % українською, 32,6 % – російською)²⁰.

Відтак, можна констатувати домінування російськомовних культурно-мистецьких послуг та товарів на Сході й Півдні України та певну їх сегрегацію від українського національно-культурного простору.

З метою покращення ситуації громадськими активістами протягом останніх років реалізовано низку локальних ініціатив, серед яких «Українська книга для Сходу» Міжнародного фонду «Відродження»²¹. Однак забезпечення доступу до вітчизняної україномовної книжкової продукції, вимагає системної реалізації державної політики у цьому напрямі. Поряд з необхідністю створення сприятливих умов для вітчизняного книговидавництва, пріоритетом державної політики має ефективне розповсюдження української книги.

Загалом, за даними дослідження «Становище української мови в Україні у 2016 році»²², **спостерігаються масові порушення мовних прав українців у ключових сферах суспільного життя, зокрема, а національному телепросторі, друкованих ЗМІ чи сфері культурних послуг**. Так, за даними дослідження, програми українською мовою семи найрейтинговіших телеканалів тривали сумарно 30,6 % часу, натомість зросла частка двомовних програм (35 %),

¹⁹Розумна О. Пріоритетні напрями підтримки національного книговидавництва. Аналітична записка [Електронний ресурс] // НІСД. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1431/>

²⁰Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України» 2015 рік. [Електронний ресурс] // ДКСУ. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

²¹Нова книга для Сходу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irf.ua/allevnts/news/nova_kniga_dlya_skhodu_ukraini/

²²Становище Української мови в Україні в 2016 році [Електронний ресурс].// dobrovol – Режим доступу: <http://dobrovol.org/article/347/>

російськомовних програм (34,4 %). Тож, **російська мова продовжує домінувати в національному телеєфірі**. Частка газет українською мовою – 34 %, російською мовою – 62 %.

Лише у 2016 р. державна підтримка україномовного культурного продукту, зокрема у сфері телерадіомовлення, набуває конкретних правових форм. З прийняттям закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій»²³ запроваджуються ефірні квоти для пісень державною мовою в обсязі не менше 35 % загального обсягу пісень; для радіостанцій, в яких ліцензією передбачено 60 % мовлення мовами ЄС, встановлюється пільгова квота на пісні українською мовою – 25 %. Квота на українську мову ведення ефіру – 60 %, у тому числі новинно-аналітичних блоків, розважальних передач (дикторами, ведучими радіопередач) державною мовою.

Частково на вирішення цього питання спрямований законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» (№ 5313 від 27.10.2016), прийнятий за основу Верховною Радою України. Так, законопроектом пропонується впровадження 75 % квоти державної мови для загальнонаціональних телеканалів та 50 % - для регіональної та місцевої категорій мовлення, а також 75 % – для програм новин на телебаченні²⁴.

В цілому покращити застосування української мови в публічному просторі, сфери культури зокрема, покликаний законопроект «Про державну мову» (№ 5670)²⁵, який активно лобіюється громадськими активістами та представниками культурно-мистецького середовища. Проект передбачає заходи протекціонізму щодо державної мови у сфері

---

²³Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій» [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1421-viii>

²⁴ Проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» №5313 від 27.10.2016 [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60356

²⁵ Проект Закону про державну мову №5670 від 19.01.2017 [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60953

книговидавництва, театральній та концертній (в частині мовлення ведучих) діяльності, кіновиробництві, встановлення 50% квоти в асортименті книжкової продукції в роздрібних мережах, тощо.

Водночас, документ став об'єктом як політичних, так й інформаційних маніпуляцій, частково зумовлених небажанням проросійських сил втрачати свої позиції в культурно-інформаційному просторі України та відсутністю законопроекту, який би врегулював порядок вживання мов етнічних спільнот. Ускладнює процес розгляду законопроекту Верховною Радою України надмірна бюрократизація процедури підписання петицій на його підтримку.

Вкрай низький рівень доступу та «споживання» україномовного культурно-мистецького продукту і послуг в окремих регіонах зумовлює їх мовну сегрегацію щодо національно-культурного простору України (передусім в східних та південних областях України) через домінування російськомовних культурних послуг, товарів та культурних практик населення. Відсутність належного доступу до загальнонаціональної культури формує передумови його регіональної фрагментації та маргіналізації культурного життя на регіональному рівні. Це, у свою чергу, актуалізує проблему диспропорції внутрішніх міжрегіональних зв'язків, як менш усталених та стійких у співвідношенні до зв'язків пограниччя у прикордонних територіях, що породжують додаткові виклики національній єдності в країні.

Посилення ізоляції культурного життя окремих регіонів від решти країни негативно впливатиме на процес формування загальнонаціональної ідентичності та інтеграції населення України. Зокрема, варто виділити такі суспільно-політичні ризики:

- **подальше формування локальних (регіональних) ідентичностей** на тлі фрагментованості національного культурного простору та реалізації децентралізації державної політики у сфері культури;

- поширення негативних соціокультурних стереотипів та упередженого ставлення у взаємодії між мешканцями західних і східних регіонів України на тлі слабкої міжрегіональної культурної комунікації;
- зростання ролі транскордонного культурного співробітництва окремих регіонів із сусідніми державами (наприклад, з Угорщиною на Закарпатті, Сходу – з Російською Федерацією) у формуванні соціокультурних та соціально-політичних рухів на підтримку територіальної автономії та легітимації сепаратистських прагнень.

Висновки

Відчуженість окремих регіонів України від національно-культурного життя країни в умовах інтенсивного зовнішнього культурно-інформаційного впливу вже у короткостроковій перспективі може призвести до формування політичних вимог щодо автономізації, які спиратимуться на поширенні уявлень про національно-культурну окремішність цих територій. З іншого боку, такі тенденції у культурній сфері позбавлятимуть національно-культурний простір України всієї повноти її регіональної самобутності та різноманітності.

Подолання регіональної фрагментації національно-культурного простору становлення загальнонаціональної ідентичності та творення культурної самобутності української нації вимагає від держави втілення конкретних заходів за такими напрямками:

- збереження та розвитку культурно-мистецької інфраструктури;
- забезпечення доступу громадян до національної культури (культурної продукції та послуг);
- забезпечення доступності вітчизняних культурних товарів і послуг державною мовою в усіх регіонах країни;
- налагодження горизонтальних культурних зв'язків між регіонами та подолання ізольованості культурного життя окремих областей;

- підтримка україномовних культурно-мистецьких проектів, товарів і послуг на внутрішньому ринку, культивування попиту на нього, якісного виробництва культурної продукції та послуг.

Одним із важливих напрямків такої роботи є прийняття нормативно-правових актів, які сприятимуть конкурентоспроможності вітчизняної культурної продукції.

У зв'язку з цим органам державної влади варто розглянути такі можливі напрямки державної політики та рішення.

Кабінету Міністрів України:

При підготовці комплексного *Плану заходів щодо зміцнення національної єдності*, консолідації українського суспільства та підтримки ініціатив громадськості у цій сфері на виконання Указу Президента України №534/2016 розглянути можливість включення таких заходів та передбачити видатки на їхнє виконання:

- **подолання регіональних диспропорцій доступу населення до культурних благ (товарів та послуг):**

а) створити **систему регіональних культурних центрів** на базі наявної культурно-мистецької інфраструктури та встановити розмір державних субвенцій на забезпечення їх діяльності;

б) урізноманітнити функціональну спроможність таких культурних центрів. Наприклад, дозволити їм надавати бібліотечні, книготорговельні, кінопрокатні та інші культурні послуги з метою раціонального витрачання коштів і досягнення максимальних результатів з охоплення громадян у регіонах культурними послугами;

в) виробити модель фінансування таких центрів, яка б передбачала широку диверсифікацію джерел їх фінансування: окрім коштів державного та місцевих бюджетів, надходження від комерційної діяльності, благодійних внесків, грантів від громадських організацій тощо;

г) розробити план дій з реорганізації регіональних мереж закладів культури, спрямований на забезпечення якомога ширшого доступу населення до національної культури (товарів і послуг);

д) інтенсифікувати доступ до культурних товарів і послуг державною мовою у регіонах, де таких доступ обмежений на основі принципів «позитивної дискримінації».

• **створення сприятливого нормативно-правового та податкового середовища для ведення культурно-мистецької діяльності всередині країни**, передусім недержавного та комерційного секторів, зокрема:

а) підтримувати вітчизняного виробника культурно-мистецьких товарів та послуг через впровадження спеціального податку на імпорт культурно-мистецьких товарів на користь виробництва та дистрибуції культурних товарів державною мовою;

б) запровадити податкові пільги для меценатської діяльності щодо культурно-мистецької сфери, а також передбачити закріплення принципу соціальної відповідальності окремих галузей бізнесу (передусім тютюнового, лотерейного, алкогольного) шляхом встановлення спеціальних податкових відрахувань на користь культурно-мистецької сфери.

• **підтримка дистрибуції книговидавничої продукції видань державною мовою, насамперед у східних та південних областях України.** Відповідна державна політика повинна втілюватись через розробку та реалізацію відповідних державних цільових програм. **Доцільним є впровадження квотного принципу в асортимент вітчизняних мереж книготоргівлі який би закріпив би домінуючі позиції україномовних видань.**

• **підтримка культурного життя на регіональному рівні шляхом розвитку внутрішнього туризму, фестивального, зокрема, виконання Рекомендацій парламентських слухань «Розвиток туристичної індустрії як**

інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості України».

Зокрема:

- а) схвалити Стратегію розвитку туризму та курортів до 2020 р.;
- б) затвердити відповідну Державну цільову програму розвитку туризму та курортів на період 2017-2022 років;
- в) розробити законопроект про заходи державної підтримки туристичної індустрії.

- **відновлення функціонування Фонду державної підтримки гастрольної діяльності вітчизняних виконавців територією України у вигляді цільових грантів творчим колективам та окремим митцям.**

Міністерству культури України:

- внести Кабінету Міністрів України пропозиції до комплексного плану заходів щодо зміцнення національної єдності щодо необхідних заходів подолання регіональних диспропорцій доступу населення України до національної культури (товарів і послуг державною мовою);
- підготувати законопроект про внесення змін до закону «Про культуру» у частині функціонування базової мережі закладів культури, заклавши нові підходи до їх утворення, функціональної спроможності та диверсифікації джерел їх фінансування.
- розробити рекомендації органам місцевої влади та об'єднаним територіальним громадам щодо першочергових заходів покращення доступу населення до національної культури (товарів і послуг державною мовою).
- розробити проект внесення змін до законів щодо запровадження квоти україномовної вітчизняної продукції в асортименті книжкових магазинів, а також в рамках поповнення бібліотечних фондів;
- ініціювати регіональні програми підвищення кваліфікації працівників культури в умовах процесів децентралізації, актуальних питань економіки та менеджменту культурно-мистецького середовища;

- організувати консультативні центри щодо здійснення культурно-мистецької діяльності в умовах ринкової економіки та в умовах децентралізації.

Комітету з питань культури і духовності Верховної ради України:

- прискорити процес повторного розгляду Верховною Радою України проекту Закону України № 3081-д від 18.11.2016 р. «Про державну підтримку кінематографії в Україні»;
- підтримати проект Закону про державну мову (№5670 від 19.01.2017) та рекомендувати Верховній Раді прийняти його за основу;
- розглянути питання щодо можливості шляхом законодавчої ініціативи відновлення діяльності спеціального фонду державної підтримки вітчизняних гастролерів, наповнення якого може здійснюватися шляхом спеціального оподаткування іноземних гастролерів.

Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин:

- розглянути питання про створення робочої групи з розробки законопроекту щодо застосування мов етнічних спільнот в Україні;
- розглянути питання щодо доцільності проведення комітетських слухань щодо стану законодавчого регулювання мовного режиму в Україні та захисту державної мови.

Міністерству інформаційної політики:

розробити та подати на розгляд Кабінету міністрів перелік заходів, зокрема цільових кампаній соціальної реклами щодо популяризації україномовних культурних практик, культурно-мистецької продукції, необхідності зміцнення позицій державної мови в національно-культурному просторі країни.

Міністерству освіти України

- розглянути питання про створення мережі культурно-мистецьких клубів у закладах освіти різних рівнів з метою покращення доступу до національної культурної продукції серед дітей та молоді;
- розглянути питання щодо координації зусиль з Міністерством культури України, місцевими державними адміністраціями в частині реалізації програм підготовки спеціалістів та підвищення кваліфікації наявних працівників культури з питань економіки та менеджменту культури.

Місцевим державним адміністраціям, спільно з органами місцевого самоврядування, включити у регіональні плани культурного розвитку та передбачити фінансову підтримку:

- заходів та місцевих ініціатив міжрегіонального культурно-мистецького обміну та діалогу, а також підтримки гастрольної діяльності місцевих культурно-мистецьких колективів, сприяння фестивальної діяльності зокрема;
- проектів із розширення доступу громадян до вітчизняних культурних товарів та послуг державною мовою.

Відділ розвитку політичної системи

(В.О.Бакальчук)